

CBSE Class 10 Sanskrit Solution

Ques 1. (अ) एकपदेन उत्तराणि:

(i) संस्कृतभाषा सर्वभाषाणां जननी का ?

Solu. संस्कृतभाषा सर्वभाषाणां जननी इत्युच्यते।

(ii) अस्माकं संस्कृतिः का आधारिता वर्तते ?

Solu. अस्माकं संस्कृतिः संस्कृताधारिता अपि वर्तते।

(iii) कस्य व्याकरणं वैज्ञानिकम् ?

Solu. संस्कृतस्य व्याकरणं पूर्णतया वैज्ञानिकम् अस्ति।

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तराणि:

(i) ऐतिहासिकदृष्ट्या के महत्त्वपूर्ण स्थानं भजन्ते ?

Solu. वेदाः महत्त्वपूर्ण स्थानं भजन्ते।

(ii) वर्तमानसमये शिक्षणकौशलादिषु सर्वेषु क्षेत्रेषु के स्वप्रतिभा-प्रदर्शनं कुर्वन्ति ?

Solu. शिक्षणकौशलादिषु सर्वेषु क्षेत्रेषु स्वप्रतिभा-प्रदर्शनं कुर्वन्ति।

(iii) संस्कृतभाषायाः अध्ययनं कीदृशम् अस्ति ?

Solu. संस्कृतभाषायाः अध्ययनं जीवनमूल्यपरकम् जीवनवृत्तिसाधनपरम् च अस्ति।

(इ) उपयुक्तं शीर्षकं: संस्कृतभाषायाः महत्त्वं

(ई) यथानिर्देशं:

(i) 'पश्यामः' इति क्रिया पदस्य कर्तृपदं किम् ?

Solu. (B) वयम्

(ii) 'समुचितम्' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?

Solu. (A) समाधानम्

(iii) 'हानयः' इति पदस्य किं विपर्ययपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

Solu. (C) लाभाः

(iv) 'अध्येतारः' इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किं प्रयुक्तम् ?

Solu. (D) कुर्वन्ति

Ques 4.

अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत (केवले वाक्यपञ्चकम्)

(i) मधुर मेरा मित्र है। **Madhur is my friend.**

(ii) अनेक लोग उद्यान में घूम रहे हैं। **Many people are walking in the park.**

(iii) हम सब घर जा रहे हैं। **We all are going home.**

(iv) रमा ने कल संस्कृत गीत गाया । **Rama sang a Sanskrit song yesterday.**

(v) विद्यालय में सौ शिक्षक हैं। **There are hundred teachers in the school.**

(vi) कल दस बजे परीक्षा होगी । **The examination will be held tomorrow at 10 o'clock.**

(vii) मैं हिन्दी भाषा जानता हूँ। **I know Hindi language.**

Solu.

(i) मधुरः मम मित्रः अस्ति।

(ii) अनेके लोगः उद्याने विहरन्ति।

(iii) अहम् सर्वे गृहं गच्छामः।

(iv) रमा कालेन संस्कृतं गीतं गायति।

(v) विद्यालये शतम् अध्यापकाः सन्ति।

(vi) परीक्षा काले कले दशबजे सम्भविष्यति।

(vii) अहम् हिन्दीम् वाचामि।

Ques 5.

Solu.

(i) अभियुक्तः च अतीव कृषकायः ।

(ii) बसयानं विहाय पदातिरेव प्राचलत् ।

(iii) न कः + अपि त्रैलोक्ये मत्सदृशः ।

(iv) धिङ् मामेवं भूतम् ।

(v) सर्वथा सम्यमुक्तम् ।

Ques 7.

(i) 'विद्वान्' एव चक्षुष्मान् प्रकीर्तितः ।

(A) चक्षुष् टाप्

- (B) चक्षुष्+ मतुप्
- (C) चक्षुष् + डीप्
- (D) चक्षुष् + वतुप्

(ii) मम नृत्यं प्रकृतेः आराधन + टाप् ।

- (A) आराधनम्
- (B) आराधनः
- (C) आराधना
- (D) आराधनता

(iii) चित्ते 'अवक्रता' भवेत् ।

- (A) अवक्र टाप्
- (B) अवक्र + डीप्
- (C) अवक्र त्व
- (D) अवक्र + तल्

(iv) इयं काचित् व्याघ्रमारी इति ।

- (A) व्याघ्रमार टाप्
- (B) व्याघ्रमार डीप्
- (C) व्याघ्रमार मतुप्
- (D) व्याघ्रमार

(v) बेदानां महत् + त्व को न जानाति ?

- (A) महत्त्वम्
- (B) महत्ता
- (C) महत्त्वम्
- (D) महात्वम

Solu.

- (i) (B) चक्षुष्+ मतुप्
- (ii) (C) आराधना
- (iii) (D) अवक्र + तल्
- (iv) (B) व्याघ्रमार डीप्
- (v) (A) महत्त्वम्

Ques 8.

(i) शिवा - रमे ! अद्य विलम्बेन कथम् ?

रमा - शिवे ! अद्य ___ उत्सवं द्रष्टुं गच्छामि ।

- (A) मम
- (B) माम्
- (C) मया
- (D) अहम्

(ii) शिवा - किं तत्र तव सखी अपि गच्छति ?

रमा - नहि, तत्र ___ एव गम्यते ।

- (A) अहम्
- (B) सख्या
- (C) वयम्
- (D) मया

(iii) शिवा - साधु ! किं तत्र जनाः अपि उत्सवं पश्यन्ति ?

रमा - आम्, तत्र जनैः अपि ___ दृश्यते ।

- (A) उत्सवः
- (B) उत्सवम्
- (C) उत्सवान्
- (D) उत्सवौ

(iv) शिवा - रमे। अद्य विद्यालये सङ्गीत-प्रतियोगिता भवति । -

रमा - शोभनम् । तत्र मया अपि गीतं ___ ।

- (A) गायामि
- (B) गायति
- (C) गीयते
- (D) गीयन्ते

Solu.

- (i) (D) अहम्
- (ii) (B) सख्या
- (iii) (A) उत्सवः
- (iv) (A) गायामि

Ques 9. कालबोधकशब्दैः अधोलिखित-दिनचर्या पूरयतः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) :

- (i) चरितार्थः प्रातः 7:00 वादने उद्यानं गच्छति ।
- (ii) 8:00 वादने सः गृहं प्रत्यागच्छति ।
- (iii) तस्य प्रथमा कक्ष्या 9:30 वादने भवति ।
- (iv) 12:45 वादने सः अध्ययनकार्यात् मुक्तो भवति ।
- (v) सः 2:15 वादने क्रीडितुं क्रीडाक्षेत्रं गच्छति ।

- Solu.** (i) कालबोधकः प्रातः 7:00 वादने उद्यानं गच्छति।
(ii) कालबोधकः 8:00 वादने सः गृहं प्रत्यागच्छति।
(iii) कालबोधकः तस्य प्रथमा कक्ष्या 9:30 वादने भवति।
(iv) कालबोधकः 12:45 वादने सः अध्ययनकार्यात् मुक्तो भवति।
(v) कालबोधकः सः 2:15 वादने क्रीडितुं क्रीडाक्षेत्रं गच्छति।

Ques 10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितैः अव्ययपदैः अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत : (केवलं प्रश्नत्रयम्)

- (i) गङ्गा हिमालयात् प्रभवति, यमुना ___ प्रभवति ?
- (ii) विद्यालये ___ कार्यक्रमः भविष्यति ।
- (iii) ___ वृष्टिः प्रारभत ।
- (iv) धनस्य ___ प्रयोगं मा कुर्युः ।

मञ्जूषा - सहसा, वृथा, श्वः, कुतः

- Solu.** (i) गङ्गा हिमालयात् प्रभवति, यमुना सा प्रभवति ?
(ii) विद्यालये यत्र कार्यक्रमः भविष्यति ।
(iii) अद्य वृष्टिः प्रारभते ।
(iv) धनस्य अपक्षयं प्रयोगं मा कुर्युः ।

Ques 11. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कित-अशुद्धपदाय उचितपदं चित्वा वाक्यानि पुनः लिखत (केवलं प्रश्नत्रयम्)

- (i) क्रीडाक्षेत्रे छात्राः पठथः ।
- (A) पठसि
- (B) पठथ
- (C) पठामः
- (D) पठन्ति

Solu. क्रीडाक्षेत्रे छात्राः पठन्ति ।

(ii) हयः विद्यालयस्य वार्षिकोत्सवः भविष्यति ।

- (A) भवति
- (B) भवतु
- (C) अभवत्
- (D) भवेत्

Solu. अस्य विद्यालयस

(iii) बलीवर्धः शरीरेण दुर्बलम् आसीत् ।

- (A) दुर्बलः
- (B) दुर्बला
- (C) दुर्बलस्य
- (D) दुर्बलात्

Solu. बलीवर्धः शरीरेण दुर्बलः आसीत् ।

(iv) महावृक्षाः सेवितव्यः ।

- (A) महावृक्षे
- (B) महावृक्षः
- (C) महावृक्षस्य
- (D) महावृक्षम्

Solu. महावृक्षाः सेवितव्याः ।

Ques 12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत :
आरक्षी सुपुष्टदेह आसीत्, अभियुक्तश्च अतीव कृशकायः । भारतः शवस्य स्कन्धेन
वहनं तत्कृते दुष्करम् आसीत् । स भारवेदनया क्रन्दति स्म । तस्य क्रन्दनं निशम्य मुदित
आरक्षी तमुवाच - "रे दुष्ट । तस्मिन् दिने त्वयाऽहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः ।
इदानीं निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व । अस्मिन् चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं
लप्स्यसे" इति प्रोच्य उच्चैः अहसत् । यथाकथञ्चिद् उभौ शवमानीय एकस्मिन् चत्वरे

स्थापितवन्तौ । न्यायाधीशेन पुनस्तौ घटनायाः विषये वक्तुमादिष्टौ । आरक्षिणि निजपक्षं प्रस्तुतवति आश्चर्यम् अघटत् स शवः प्रावारकमपसार्य न्यायाधीशमभिवादय निवेदितवान् - मान्यवर । एतेन आरक्षिणा अध्वनि यदुक्तं तद् वर्णयामि 'त्वयाऽहं चोरितायाः मञ्जूषायाः ग्रहणाद् वारितः, अतः निजकृत्यस्य फलं भुङ्गव ।'

(i) एकपदेन उत्तरतः (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) सुपुष्टदेहः कः आसीत् ?

(ख) अभियुक्ताय भारवतः कस्य वहनं दुष्करम् आसीत् ?

(ग) कृशकायः कः आसीत् ?

Solu.

(क) सुपुष्टदेहः आरक्षी आसीत्।

(ख) अभियुक्तस्य भारवतः शवस्य स्कन्धेन वहनं दुष्करम् आसीत्।

(ग) भारवतः आसीत्।

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) आरक्षी अभियुक्तं प्रति दण्डविषये किम् प्रोच्य उच्चैः अहसत् ?

(ख) अभियुक्तः कया क्रन्दति स्म ?

(ग) उभौ शवम् आनीय कुत्र स्थापितवन्तौ ?

Solu.

(क) आरक्षी अभियुक्तं प्रति दण्डविषये 'त्वयाऽहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः, अतः निजकृत्यस्य फलं भुङ्गव' इति प्रोच्य उच्चैः अहसत्।

(ख) अभियुक्तः भारवेदनया क्रन्दति स्म।

(iii) निर्देशानुसारम् उत्तरत : (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे अत्र वाक्ये कर्तृपदं किम् ?

(ख) 'चोरितायाः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?

(ग) 'प्रणम्य' इति पदस्य किं पर्यायपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् ?

Solu.

(क) 'त्वं' वाक्ये कर्तृपदं अस्ति।

(ख) 'चोरितायाः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं 'मञ्जूषा' अस्ति।

(ग) 'प्रणम्य' इति पदस्य पर्यायपदं 'नमित्वा' गद्यांशे प्रयुक्तम्।

Ques 14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत :

रामः अहो ! उदात्तरम्यः समुदाचारः । किं नामधेयो भवतोर्गुरुः ?

लवः ननु भगवान् वाल्मीकिः ।

रामः केन सम्बन्धेन ?

लवः उपनयनोपदेशेन ।

रामः अहमत्रभवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि ।

रामः अहो माहात्म्यम् ।

कुशः - जानाम्यहं तस्य नामधेयम् ।

रामः कथ्यताम् ।

रामः - वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम् ।

लवः न हि जानाम्यस्य नामधेयम्। न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति

कुशः निरनुक्रोशो नाम ।

विदूषकः (विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि । निरनुक्रोश इति क एवं भणति ?

कुशः अम्बा ।

(i) एकपदेन उत्तरतः (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) लवस्य गुरोः नाम किम् ?

(ख) लवकुशयोः गुरोः नाम कः पृच्छति ?

(ग) लवस्य पितुः नाम कः जानाति ?

Solu. (क) लवस्य गुरोः नामधेयः भगवान् वाल्मीकिः अस्ति।

(ख) लवकुशयोः गुरोः नाम रामः पृच्छति।

(ग) लवस्य पितुः नाम कुशः जानाति।

(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरतः (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(क) बाल्मीकिः केन सम्बन्धेन लवकुशयोः गुरुः अस्ति ?

(ख) कुशः स्वपितुः नाम किम् ज्ञापयति ?

(ग) कः लवकुशयोः जनकस्य नाम वेदितुम् इच्छति ?

Solu. (क) बाल्मीकिः केन सम्बन्धेन लवकुशयोः गुरुः अस्ति इति पूर्णवाक्यं: लवकुशयोः

गुरुः भगवान् वाल्मीकिः सम्बन्धेन अस्ति।

(ख) कुशः स्वपितुः नाम दण्डकस्य ज्ञापयति।

(ग) कुशः लवकुशयोः जनकस्य नाम वेदितुम् इच्छति इति पूर्णवाक्यं: रामः अहमत्रभवतोः

जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि।

- (iii) निर्देशानुसारम् उत्तरतः (केवलं प्रश्नद्वयम्)
 (क) 'वाल्मीकिः' इति पदस्य विशेषणपदं किम् ?
 (ख) 'जानामि' इति पदस्य कर्तृपदं किम् ?
 (ग) 'माता' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

Solu.

- (क) 'वाल्मीकिः' इति पदस्य विशेषणपदं 'भगवान्' अस्ति।
 (ख) 'जानामि' इति पदस्य कर्तृपदं 'अहं' अस्ति।
 (ग) 'माता' इति पदस्य पर्यायपदं 'अम्बा' प्रयुक्तम्।

Ques 15. अधोलिखित-रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत : (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)

- (i) यः आत्मनः श्रेयः इच्छति ।
 (ii) सुरभिः पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा रोदिति ।
 (iii) त्वं मानुषात् बिभेषि ।
 (iv) काकः कृष्णः भवति ।
 (v) हरिततरुणां माला रमणीया ।

Solu.

- (i) किं यः श्रेयः इच्छति?
 (ii) सुरभिः कस्य दैन्यं दृष्ट्वा रोदिति?
 (iii) किं त्वं मानुषात् बिभेषि?
 (iv) कः काकः कृष्णः भवति?
 (v) किम् हरिततरुणां माला रमणीया?

Ques 17. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं संयोज्य पुनः लिखत :

- (i) निर्धनस्य पुत्रः छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नो जातः ।
 (ii) तेन वितेन स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं कारितवान् ।
 (iii) कश्चन निर्धनः जनः परिश्रमेण किञ्चित् धनम् अर्जितवान् ।
 (iv) पुत्रस्य रुग्णतां श्रुत्वा पिता व्याकुलो जातः ।
 (v) पुत्रः छात्रावासे रुग्णः जातः ।
 (vi) सायङ्कालो जातः परं गन्तव्यात् सः पुत्रः दूरे आसीत् ।
 (vii) निर्धनः स्वपुत्रं द्रष्टुं पदातिः एव प्राचलत् ।

(viii) सः पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कमपि गृहम् उपागतः ।

Solu.

(i) निर्धनस्य पुत्रः छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नो जातः, पुत्रस्य रुग्णतां श्रुत्वा पिता व्याकुलो जातः।

(ii) तेन वित्तेन स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं कारितवान्, पुत्रः छात्रावासे रुग्णः जातः।

(iii) कश्चन निर्धनः जनः परिश्रमेण किञ्चित् धनम् अर्जितवान्, निर्धनः स्वपुत्रं द्रष्टुं पदातिः एव प्राचलत्।

(iv) सायङ्कालो जातः परं गन्तव्यात् सः पुत्रः दूरे आसीत्, सः पार्श्वस्थिते ग्रामे रात्रिनिवासं कर्तुं कमपि गृहम् उपागतः।

Ques 18. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत : (केवलं प्रश्नत्रयम्)

(i) कश्चन निर्धनः वित्तम् उपार्जितवान् ।

(A) वायुम्

(B) फलम्

(C) धनम्

(D) अन्नम्

Solu. (C) धनम्

(ii) अपरः वानरः सिंहस्य पुच्छं धुनाति ।

(A) अनेकाः

(B) अन्यः

(C) प्रथमः

(D) एकः

Solu. (B) अन्यः

(iii) रसालमुकुलानि भृङ्गाः समाश्रयन्ते ।

(A) हयाः

(C) गजाः

(B) नागाः

(D) भ्रमराः

Solu. (D) भ्रमराः

(iv) वासव! अहं पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा रोदिमि ।

(A) पुत्र !

(C) गणेश !

(B) इन्द्र !

(D) शिव ।

Solu. (B) इन्द्र ।
